

ІННОВАЦІЇ У МИСТЕЦЬКІЙ І ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ

УДК 37.091.31:001.895

*Іван Бех,
м. Київ*

ІННОВАЦІЙНА ВИХОВНА ТЕХНОЛОГІЯ: СУТІСНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Обґрунтовується дефініція інноваційної виховної технології як системи теоретично обґрунтованих (на основі знань психології виховання) й підтверджених практикою способів, прийомів, процедур розгортання гуманістично спрямованого змісту та організаційно доцільних умов виховної діяльності, які забезпечують підвищення рівня духовно-моральної вихованості особистості як суб'єкта відповідних цінностей. Акцентується увага на духовній здібності як єдності певного етичного знання (поняття) і способу, за допомогою якого воно набуває особистісного смислу. Наголошується, що даний спосіб має ґрунтуватися на механізмах свідомого породження конкретною особистістю смислу як вищої духовної інстанції (наприклад, безумовної любові, милосердя, благочестя тощо).

Ключові слова: *інноваційна виховна технологія, духовна здібність, педагогічна суб'єкт-суб'єктна взаємодія, моральна активність особистості.*

У наш час, коли на соціальному рівні значно порушився образ людської ідеальності, згідно з яким справжня духовність підміняється квазі-цінностями, перед теорією і практикою виховання постають серйозні випробування. Чи зуміє вона у власних потенційних межах знайти дієве рішення такої ситуації? Тут ми звертаємося до її науково-методичного інвентаря конкретніше, який має забезпечити повноцінний духовно-моральний розвиток підростаючої особистості.

Сучасна теорія виховання у своїх пошуках прагне здійснювати випереджальний вплив на виховну практику, яка повинна реально збагатити підростаючу особистість вищими

смыслами життя з метою постійного утвердження їх у власній діяльності та поведінці. Отже, зрілість науки про виховання має визначатися тими її теоретико-методологічними можливостями, які сприяють створенню виховних технологій, спроможних ефективно досягти вищезазначеної гуманістичної мети. Розкриємо у цьому зв'язку наукові засади побудови та реалізації таких технологій.

Ми не є прибічниками широко використовуваного визначення технології виховання, за яким вона тлумачиться як «система методів, прийомів і дій вихователя і вихованців у спільній діяльності, у зміст якої включене освоєння норм, цінностей, відносин» [1, с. 67–69]. У такому визначенні, на нашу думку, не міститься відповідь на основне питання: «Якими повинні бути ці методи і прийоми, щоб вони здійснювали продуктивне духовно-моральне перетворення вихованця?»

Під *інноваційною виховною технологією* розуміємо систему теоретично обґрунтованих (на основі глибоких знань про психологію вихованця) й підтверджених практикою способів, прийомів, процедур розгортання гуманістично спрямованого змісту та організаційно доцільних умов виховної діяльності, які забезпечують підвищення рівня духовно-моральної вихованості особистості як суб'єкта відповідних цінностей.

Наше визначення виховної технології є адекватною конкретизацією більш широкої загальноприйнятої категорії «освіта» як культурно-історичної форми становлення і розвитку сутнісних сил людини, її фундаментальних, родових здібностей, набуття людиною образу людського в часі історії і просторі культури. Тож на виховну сцену має вийти духовна здібність, якій у традиційній виховній теорії і практиці немає місця. Переважно наголошувалось на володінні підростаючою особистістю моральними якостями чи властивостями. За великим рахунком нині вживане поняття «духовна цінність» мусить асоціюватися саме з духовною здібністю. Під останньою будемо розуміти єдність певного етичного знання (поняття) і способу, за допомогою якого воно набуває особистісного смислу. Причому даний спосіб має ґрунтуватися на механізмах свідомого породження конкретно особистістю згаданого смислу як вищої духовної інстанції (наприклад, безумовної любові, милосердя, благочестя тощо).

Згадані механізми до цього часу не були експліковані із загального родового духовного досвіду. І це стало нашим завданням. Нині вони технологічно осмислюються як: механізм свідомого осягнення певної духовної реальності; механізм рефлексивно-довільної спрямованості, механізм цілісної Я-Тидетермінації, механізм позитивного емоційного самопідкріплення. Їх поетапна реалізація й призводить до оволодіння підростаючою особистістю певною духовною цінністю.

Виходячи з вищесказаного, можна стверджувати, що виховна технологія забезпечує, з одного боку, аксіологічний тип виховання, а з іншого – виховання розвивальне.

1. Виховна технологія заперечує традиційний спосіб постановки центральної мети, коли вона містить у собі лише майбутню особистісну модель вихованця. Дана мета має бути представлена підростаючій особистості в діалектичному вимірі, де виховні суперечності викликатимуть оптимальну розумову активність, за якої вихованець займе свідому духовно-моральну позицію й реалізовуватиме у власній поведінці та діяльності, у житті в цілому. Виховний шлях підростаючої особистості в індивідуальному сприйнятті повинен бути окреслений у антиномії: «Ти духовно недосконалий – Ти духовно досконалий». Акцент на духовній недосконалості зачіпає глибинну позитивну Я-структуру вихованця, стимулює його до відповідної духовної самодіяльності. Він дає собі відповідь на питання: у чому полягає моя духовна недосконалість, що заважає мені бути духовно досконалим? За такого зіткнення двох суперечливих внутрішніх позицій і сформується провідна потреба підростаючої особистості до духовно-морального зростання. Без дії цієї потреби виховний процес зазнаватиме значних ускладнень.

При реалізації виховної технології у реальній практиці ідея духовної досконалості особистості має втілюватися в низці *інтегрованих показників*:

1) *відданості* як цінності, що виступає наслідком сформованості гуманістичних ставлень і, перш за все, любові людини до інших людей;

2) *гідності* як цінності, яка репрезентує духовне ставлення особистості до самої себе, внутрішнім підґрунтям якої виступає благодотворне служіння людини іншим людям;

3) *самодостатності* як цінності, за якої особистість у власному житті покладається на саму себе, лише на свої потенційні можливості, які вона постійно нарощує.

2. Виховна технологія – це особливий жанр переконуючої педагогічної суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Вона принципово заперечує рівень абстрактних умоглядних побудов – суджень, які часто використовуються у виховному процесі. Такі побудови декларують верховні духовні істини, на які має орієнтуватися вихованець у своєму особистісному зростанні. Умоглядність цих верховних духовних суджень пояснюється їх апеляцією до сенсу життя людини, її місця у світоіснуванні. Але цього недостатньо у виховному аспекті.

Продуктивність виховної технології, на нашу думку, безпосередньо залежить від внутрішньої спорідненості її змістової сторони з індивідуальним життям суб'єкта. Духовно-моральна настанова завжди має пов'язуватися у внутрішньому плані вихованця з конкретною життєвою ситуацією, у якій він перебуває. Якраз індивідуальне життєве опредмечення духовно-моральної цінності виступає необхідною умовою розгортання у вихованця власної духовної самодіяльності. В останній розуміння вихованцем себе в контексті певної духовної цінності, поданої у формі відповідної настанови, супроводжується з осмисленням поведінкової позиції, у якій він знаходиться. Таке духовне пізнання виявляється занепокоєнням істинним ставленням вихованця до власного життя.

3. Виховна технологія, сутність якої ми розкриваємо, виходить із того, що кожної миті свого існування Я-духовне особистості має знаходитися в становленні. За такої позиції виховна технологія неодмінно націлює підростаючу особистість на її духовну перспективу, на майбутнє, яке закладається в теперішньому. З огляду на це, заперечується життєва реальність, згідно з якою вихованець живе лише в середині певного результату власного досвіду (насправді досить банального), покладаючись на протікання обставин чи звичний хід речей. Інноваційна технологія повинна кардинально змінити таку тенденцію, яка приречує підростаючу особистість на тотальну пасивність із усіма її духовно розвивальними втратами.

4. Інноваційна технологія має заперечити сучасне уявлення про Я-духовне як лише акумулятора відповідних духовних цінностей – таких, що перебувають у стані тих чи інших потенційних можливостей особистості. Річ у тім, що традиційні теоретичні погляди на процес виховання виходять із *двофакторної моделі* моральної активності суб'єкта. Сутність її полягає у тому, що коли існує активний агент (потреба), вона обов'язково за певних зовнішніх умов розгортається в рух і призводить до відповідного результату. Така модель була введена в духовну сферу на основі подібності дії вітальних (біологічних) потреб людини. Тут, справді, актуалізована потреба безпосередньо задовольняється в оточуючій реальності.

По-іншому ведуть себе духовні цінності: тут механізм їх зовнішньої реалізації дещо складніший. Духовна цінність далеко не завжди відгукується на поклик необхідності, тобто на певну соціальну ситуацію, яку вона спроможна змінити. Говорячи психологічно точніше, не обов'язково духовна цінність як мотив утілюється у відповідному вчинку, і це призводить до значного ускладнення процесу духовно-морального виховання особистості.

Усе це зумовлює необхідність закріплення у структурі Я-духовного, окрім сформованих духовних цінностей як потенційних можливостей, і адекватної для кожної з них духовної необхідності. Тож перехід від духовного можливого виховання до духовної необхідності слід зробити прямою метою виховних дій педагога. Вони повинні призвести до того, що Я-духовне особистості має бути представлене єдністю духовного потенційного і духовного необхідного, і в такій єдності формуватися. Лише за цієї умови необхідність поєднуватиметься з можливим у реальності, тобто у вчинку, поведінці, діяльності, спілкуванні.

Та все ж якою має бути змістова спрямованість цих дій? Щоб подолати розрив між духовною цінністю і її духовно-практичною реалізацією у відповідному вчинку, для підростаючої особистості мають бути рівною мірою значущими як певна духовна цінність, так і сам спосіб вчинкового втілення. Йдеться про так звану процесуальну духовну мотивацію, яка ще не стала предметом теоретичного осмислення, а отже, й методичних умінь педагога щодо її оформлення.

5. Розуміючи надзвичайну складність виховання у підростаючої особистості системи духовних утворень, педагог у центр своєї виховної дії ставить її як незалежного суб'єкта, відмежованого від інших у своїх реальних здобутках. У результаті цього у підростаючої особистості формується відношення «Я – духовно-моральна цінність». Це відношення завжди розгортається у внутрішньому плані як самовимога: «Я повинен прийняти цю цінність і орієнтуватися на неї у своїх вчинках». Здавалося б, що такий спосіб виховання будь-якої духовно-моральної цінності є методично правильним. Оскільки, справді, у підростаючої особистості відбулися реальні духовні зміни: вона стала на шлях духовного зростання. Все ж за таким виховним способом приховується певна особистісна небезпека. У вихованця вільно чи невільно може сформуватись моральний індивідуалізм, за якого він не виявлятиме жодного інтересу до своїх однолітків і ближніх, а, навпаки, хизуватиметься перед ними своєю вдаваною оригінальністю. Тож більш методично продуктивним видається орієнтація виховного процесу на відношення «Ми – духовно-моральна цінність», за якого у підростаючої особистості має з'явитися переконаність у можливості її духовних надбань стати цінністю інших. Тепер вихованець піклується не лише про себе, а й за ровесника, товариша, знайомого. У цьому випадку вихованець виступатиме власне духовною особистістю і для себе, і для іншого.

6. Виховна технологія орієнтує вихователя на благородні складові моральної структури вихованця. Така виховна настанова зумовлюється тим, що особистісні якості у залежності від їхньої суспільної значущості об'єктивно диференціюються і функціонують як Я-доброцентроване і Я-егоцентроване. Це є реальним фактом у її розвитку, з яким мусить мати справу вихователь. Його завданням у цьому зв'язку, по-перше, виступає обов'язкове усвідомлення вихованцями такої структури їхнього внутрішнього світу. Цим самим він закладає підґрунтя для розгортання у підростаючої особистості процесу самопізнання. По-друге, у діяльності вихователя має панувати апеляція до Я-доброцентрованого, навіть якщо вихованець учинив проступок. У випадку осудження вихователю доцільно віднайти найбільш вдалу форму вираження своєї поваги до якоїсь суспільно

значущої властивості вихованця і пов'язувати з нею його моральне майбутнє. Проступок за такого ставлення характеризується вихователем як поведінкова непослідовність, як те, що не впливає з сутності підростаючої особистості. Така апеляція є вже сама по собі дієвим виховним впливом. Крім того, вона є проявом очікування педагога щодо духовних можливостей дитини.

7. Кардинальною відмінністю інноваційної виховної технології від сучасних теоретичних уявлень і відповідних їм методичних моделей є те, що вона не обходить проблеми негативного впливу глибинних Его-компонентів структури Я-особистісного на результативність виховного процесу. Такі утворення як себелюбство, заздрість, зверхність, гордіня тощо у багатьох системах виховання не беруться до уваги, якщо не повністю ігноруються, виходячи з теоретичної позиції, що дитина від народження спрямована лише на добродійність. Цей погляд на генезис особистості нині видається досить уразливим. Виникає таким чином необхідність вироблення дієвої виховної тактики щодо цих Его-поглядів.

8. До канонів інноваційної виховної технології потрібно віднести більш виражене ставлення педагога до спілкування, у сферу якого стихійно включаються вихованці. Воно за своєю внутрішньою специфікою не може вважатися універсальним засобом духовно-морального розвитку підростаючої особистості. Тож необхідно культивувати ціннісно орієнтоване міжособистісне спілкування вихованців як його суб'єктів. Якщо не проводити постійної педагогічної роботи з формування такого виду спілкування, воно швидше за все призводить до існування суб'єкта як «людини натовпу». Таке спілкування осмислюється ним лише як засіб втечі від самотності.

9. Важливим сутнісним показником інноваційної виховної технології виступає спрямованість на формування у її суб'єкта високого образу думок, без наявності якого можуть різко знизитися її духовно розвивальні можливості. Даний феномен заперечує психологічне явище, коли вихованець живе лише думками про себе; у його внутрішньому полі думки про іншу людину надзвичайно обмежені й до того ж серйозно збіднені. Тому внутрішній спокій такий вихованець пов'яже лише з особистим існуванням. До того у нього формується настанова,

згідно з якою потрясіння, які трапляються з іншими, його неодмінно обійдуть.

Однак за такої спрямованості думок він виявиться неготовим до продуктивного розв'язання проблем, з якими зустрінеться на своєму життєвому шляху. Почуття безпечності як результат такої особистісної позиції згодом може спричинити у вихованця розвиток зарозумілості, за якої його судження про іншу людину виявляться вкрай неадекватними, що різко ускладнить його міжособистісні стосунки.

Високий образ думок може стати панівним у внутрішній організації вихованця, якщо постійно вести з ним роботу по встановленню більш чи менш віддаленого зв'язку між його життям і життям людей, з якими він вступає у певні відносини.

10. Інноваційність виховної технології не є її сталою величиною: рівень цього показника залежить від глибини й обсягу знань, якими на даний час володіють науки про людину і які залучаються до кожної виховної дії. Тож наукоємність і є визначальною характеристикою інноваційної виховної технології у порівнянні з традиційними виховними методами. З огляду на це, інноваційна виховна технологія корелює з творчим підходом педагога до організації виховного процесу.

Важливо розуміти, що лише технологія, якій властиві високоефективні суспільно значущі перетворювальні можливості, здатна здійснити конструктивний, випереджальний вплив на існуючу виховну практику.

Список використаної літератури

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посібн. / І. Д. Бех. – К. : Академвидав, 2012. – 256 с.
2. Вишневський О. Г. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : посіб. для студ. виш / О.Г. Вишневський. – Дрогобич : Коло, 2003. – 528 с.
3. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі / В. Г. Кремень. – К. : Т-во «Знання» України, 2011. – 520 с.
4. Олпорт Г. Становление личности: Избр. труды / Гордон Олпорт. – М. : Смысл, 2002. – 462 с.
5. Педагогические апокрифы: Этюды о В. А. Сухомлинском / сост. О. Сухомлинская. – К. : «Акта», 2008. – 430 с.
6. Ручинська Н. Технології дистанційного навчання в роботі викладача закладу післядипломної недосвіти / Н. Ручинська // Післядипломна освіта в Україні. – К. : [б. в.] 2012. – С. 67–69.
7. Фрейджер Р., Фейдимен Д. Большая книга психологии. Личность. Теории, упражнения, эксперименты / Роберт Фрейджер, Джеймс Фейдимен ; пер. с англ. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2008. – 704 с.

Иван Бех

ИННОВАЦИОННАЯ ВОСПИТАТЕЛЬНАЯ ТЕХНОЛОГИЯ: СУЩНОСТНЫЕ ТЕЗИСЫ И ПУТИ РЕАЛИЗАЦИИ

Обосновывается дефиниция инновационной воспитательной технологии как системы теоретически обоснованных (на основе знаний психологии воспитанника) и подтвержденных практикой способов, приемов, процедур развертывания гуманистически направленного содержания и организационно целесообразных условий воспитательной деятельности, которые обеспечивают повышение уровня духовно моральной воспитанности личности как субъекта соответствующих ценностей. Акцентируется внимание на духовной способности, под которой понимается единство определенного этического знания (понятие) и способа, с помощью которого оно приобретает личностный смысл. Отмечается, что данный способ должен основываться на механизмах сознательного порождения конкретной личностью смысла как высшей духовной инстанции (например, безусловной любви, милосердия, благочестия).

Ключевые слова: *инновационная воспитательная технология, духовная способность, педагогическое субъект-субъектное взаимодействие, моральная активность личности.*

Ivan Bekh

INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGY: ESSENTIAL TERMS AND WAYS OF REALIZATION

The definition of innovative educational technology is grounded. It is considered as a system of theoretically grounded (based on deep knowledge about pupil's psychology) and confirmed by practice methods, techniques and procedures of deployment of humanely oriented content and organizational conditions of educational activities that provide increasing levels of the individual's spiritual and moral education as a subject of values.

The attention is focused on spiritual ability, defined as the unity of certain ethical knowledge (concepts) and the method by which it acquires personal meaning. It is noted that this method should be based on the mechanisms of conscious generation by specific person of mentioned sense as the highest spiritual instance (e.g., unconditional love, compassion, piety, etc.).

The scientist outlines the multidimensional nature of innovative educational technologies. Educational technology rejects the traditional way of setting the central goal when it contains only a future model of pupil's personality. Educational technology is a special genre of persuasive pedagogical subject-subject interaction. Educational technology is based on the idea that at every moment of its existence, the spiritual self-identity has to be in formation. Innovative technology should object the modern idea of spiritual self-identity as only an accumulator of corresponding spiritual values in the "We – the spiritual and moral value" structure. Educational technology orients the educator to noble components of pupil's moral structure.

The fundamental difference of innovative educational technology from modern theoretical ideas and their corresponding methodical models is that it does not avoid the problem of the negative impact of underlying ego-components of "the I" structure

to the effectiveness of the educational process. The canons of innovative educational technology should include more balanced teacher's attitude to communication; pupils are included in the sphere spontaneously.

The important essential indicator of innovative educational technology is orientation on formation of its subject's high way of thinking; the absence of this indicator can drastically decrease spiritual developmental opportunities. The innovation of educational technology is not constant: the level of this indicator depends on the depth and volume of knowledge that human sciences currently have, and is involved in every educational act.

Keywords: *innovative educational technology, spiritual ability, pedagogical subject-subject interaction, the individual's moral activity.*

Одержано 30.03.2013 р.

